

Iparragirre, Olerkari?

Eun urte il zala

Aurten eun urte kantari urduri au il zitzaigula. Ez dira, au dala-ta, ospakizun gutxi eratu gure errian, eta gure girotik kanpo ere bai, Madrid'en adibidez. Eta ezingo du iñork ukatu jaiok ondo mereziak zituanik. Naiz eta «arlote» deitu, bazuen ark zaiñetan euskal adorerik eta giarrik: gizaseme jatorra, ziñez, bere garaian eta gaur ere bai oraindik. «Iparragirre» ezta abizen utsa, izatasunez asebaizik.

Gizaseme guren au Urretxu'n jaio 1820'ko agustuaren 12'an. Andik amabi bat urtera Madrid'en dago ikasten; baiña Fernando VII'garrena il da, eta beingoan sortzen da karlista ta liberalen artean guda, burruka latza Euskalerriko mendi, troka ta urietan. Emen dabil Iparragirre be, diñoenez oiñez etorrira, karlista gudari artean. Arrigorriaga'n bernea zauritu diote, Kastrejana'ko zubian arpegia ta Mendi-gorria'n burua. Itxurako mutila da-ta, Zumalakarregui'k On Karlos erregearentzat gudari berezi aukeratu du. Gisa orretan ibillia dugu gerra bukatu artean.

Gero, beste asko bezela, ondamendiaren pena eramaneziñik, erbestera jo zuen, Frantzia'n, Italia'n, Suiza'n, Alemania'n eta Ingalaterra'n kantari ibillirik. Kitarra bat zuen lagun, ez lagun kaskarra;

neurtizlari on, ez zizkion zernaitako doiñuak ateratzen aren ari izan zana, semea morduari. Boemi-taldeekin, gau-zale ta antzokietan ari izan zan, semea lako iskanbillak sortuazorik; Paris'en eta inguruetan ere, errepablekiaren aldeko, naiko zarata ta zurruburu atera zuen, eta Prantzian agintariak aizatu egin zuten bere erresumatik.

Londres'en Mazarredo bilbotar gudar-burua aurkiturik, onek lortu zion barriz Euskalerrira etorteko baimena. Eta emen, bere lur zaituan, bere biyotz sutsuaren txinpartakin piztu zuen euskaldunen errotian Lege Zarra'ren aldeko naitasun bizi eta pizkorra; espainiar agintariak ez zuten au begi onez ikusi ta espetxean sartu zuten Tolosa'tik ordukoa da «Zibillak esan naute» asten dan olerkitxo. Atera zuten giltzapetik, baiña Euskalerritik alde egiteko agindu zioten; orduan Santander, Asturias eta Galizia'tik zear Portugal'era jo zuen.

Berriz ere, biotzak ez lagatzen-eta, Euskalerrira itzuli zan. Baina egun batez Madrid'era joanda, ango euskaldunen aurrean, San Luis kafetxean, bere «Gernika'ko Arbola» abestu ere. «Iparragirre'k —dioneritu A. Arrue'k—, bere erriaren auldutako kemena nolarebait indarberitu nairik edo, orain eun urte sortu zun eta kantatu lenengoa Madrid'en bere «Gernika'ko Arbola», euskaldunon oroipen guziak, euskaldun maitetasun guziak, euskaldunon itxaropen guziak beregan laburkiro bildurik bezela daramazkin kantatu zoragatti ori». 1853'aren urtea zan.

Bolbolka zerabillen bai urretxuar jatorrak euskalduntasuna, eta nunnai kantuari ekin bear. Onek ala ere etsaia suminazten: etimologian inñolaz ere paketan uzten eta, gogait egiñik noski, Amerika'ko bidea artu zuen. An bizi izan zan, Anjela Kerexeta tolosarrarekin eskondua, Uruguai'n geien bat, ogei urte ta geiago, gaur artzai ta baxiribogin. Eta atertu bage kantari, «kitarra zartxo lagun».

Zaartua zegoen aspaldixe. Ta bere euskal errira itzuli-min. Argentina'ko ta Uruguai'ko euskaldun adiskideak lagundurik, etxera bidetatu artu zuen 1877'an, urrillaren 20'an Bordel'en lurra ikuturik Endaia'ta eldu zanean, onela abestu zuen, Ondarrabi, Irun, Aia mendiak eta Jaizkibel begipe zituelarik: «Ara nun diran / mendi maitetako». Eta Gabiriko Txapartegi baserrian, bere amaren sorlekuan, geratu zan bizitziten. Lendabizi estu samar ibilli zanagatik, azkenerantza, Euskal leku Aldundiak jarri zioten diru-laguntasunaz, naiko egoki moldatu al izan zan. Onela, Itxaso erritxoan dagon Zozabarrotxiki baserriera abestu zan; ementxe il zan 1881'ko apirillaren 6'an, zearreko miñaz.

Eta Antonio Arrue'k onela: «Ta biaramonean, goizean goiz, emen eskari zuten Urretxu-ko illerrira, bere bizitza guztiko amets eta gogoa bereaz, Euskalerrri'ko seme zintzo, prestu ta leial aren gorputza. Bitar-erren, Zozabarro-txiki baserrian, an lurrean bazter batean, beti betiko muturuta, bere gitarra zartxo maitea gelditzen zan. (Gaur Gernika'ko Batzar-etxean aurkitzen da). Ta ipuiak dio, «arrats artan, basa-txori zoli batek, Gernika'ko Arbola'ren goiko erpiñean gau guzia kantari erengabe igaro zuala, Urretxu'ko urretxindorraren alde bere kantutegar-otoitza Jaun Zerukoari eskeñiaz».

Iparragirre, olerkari

Gitasemeoi etzaigu bat ere errez geure iritzietan erdiko edo alderdi gabe izatea; eta onetan, maiz, ez-jakin kutsua edatu oi dugu. Endakigu bakoitzari berea ematen. Geuri eder zaiguna izarretan ipiñi ta etzaigu eratsi, edo-ta ixil-erazi asmo zitalez, au da egin oi duguna; eta edorein umek ere ba-daki au bidezko ez dana.

Onelaxe egin izan da Iparragirre'rekin ere, ez dugu jakin aren izate ta giroa ikasi ta izate ta giro orren frutua jaso ta bear bezela zerbatean jotzen. Iritzietan, jakiña, norbere kulturak eta ao-xuriak asko esan nai du; baiña, ala ere, urretxuar trebeakin —beste euskal idazle lengo ta oraingo askorekin legez— ez dugu zuzenki jokatu. Onek goi-goi jarri du, eta ark be-bean narras irauli.

Gorago aipatu dugun A. Arrue'k, esaterako, au dio: «Olerkari ta bertsolari gutxi izan ditu Euskalerrria'k, oso gutxi ere, Iparragirre bezelakoak. Bera bezin onak eta obeak ere, bai noski. Baiña ezagunagoak eta batez ere gure erriaren gogokoak, bat bakarrik ere ez apika. Guziok ondo ezagutzen dezute erri txiki bateko eliz-kanpaiarekin gertatzen dan miraria, erdipurdikoa izan arren, batzutan alai, besteetan illun, beti erriko gora-berakin batean, bere soñua bezin atsegiñakorik ez da lurbira guzian bertan jaio, azi ta bizi diranentzat».

Iparragirre lengo joan mende erdiko neurtizlaria, koplaria obeki, dugu. Ordukoak dira, beste batzun artean, Gelbentzu, Artolatarrak, Billintx, Xenpelar, Azkarate, K. Otaegi ta abar Gipuzkoa'n, eta Felipe Arrese-Beitia Bizkaia'n, erromantizismuaren garai artakoak noski. Ordukoak baita Zuberoa'n Etxahun eta Lapurdi'n J. Martin Hiribarren eta J. B. Elizanburu, poeta gailenak. Baiña nork esango digu urte-

txuarra Arrese-Beitia'ren, Etxahun'en edo Elizanburu'ren maillara izan
ten denik?

Iparragirre, bere maillan —garai ta giroan—, Euskalerrri osoan
eliz-ezki txiki izana dugu. Minduta zegoen gure erria garai artan, gure
gogorra galdu zuelako; Foruak eta oiturak, erlijioa, izkuntza, bere
euskalduntasun osoa galtzeko zorian aurkitzen zalako. Iparragirre
ordea, guzti au artu zuen kantagai. Berarekin noranai zeraman kintu
ratxoari berebiziko doñuak jalgi-azten zizkion; kantari bizi izan zuen
Euskalerrrian, Europa'n naiz-eta Amerika'n. Etxahun etxeko zoritza-
rak bezela, Iparragirre bere erriaren ezbearrak gertatu zuen olerkari-
koplari obeki. Ortik aren arrakasta leen eta gaur-egun.

Gai askoz kantatu zigun. Baiña koplari aberkoia dugu batez ere.
Abertzale da osorik aren musa; tinkorik du xede berezia, euskal fu-
ruak dakazki itsatsirik adimenean eta biotz-barrenean. Kezka orren
suaz zuzpertzua izan zuen erria, Euskal Erria. Ez, ez zitela lo-zorroan
erori.

«Gernika'ko Arbola»

Noiztik ote zekarren barne kantu eder orren musika? Naiz beren
izan letra ta musika, naiz ez izan, bikaiña dugunik ezin uka. Orduan
dardar-azi zituen euskal mendi eta ibarrak, uri ta baserriak, gaur ere,
gizaldi bat eta geiago joana dan arren, kezka bardiñez zamaturik
dauzkagula esan bear, tamal aundiz.

Kitarra zartxoa ta zoritxarra bizkar gain, erbesterik erbeste ibili
zitzagun ia bizitza osoan. Noiz egona ote dugu Iparragirre Gernika'ko
Zugat-pean? Dana dala, ortxe zegoen bizirik oindio euskaldunen as-
katasun ikurra, Arbola santua. Eta barnean josirik zeraman, nun-naiz
zijoala, orren irudi sorgiña; ezin zuen inolaz ere beragandik aldentu.
Ark uste zuenez, Jainkoak landatua da Arbola santua, eta arrezkeren
berak zaindu du euzkotarren lege ta oitura zarrak. Eta urretxuarrak
diotsa: «Eroritzen ba'zera, arras galdu gera!».

Nolako sentipenez abestuko zuen San Luis Kafetxeko euskaldunen
aurrean! Ikusgarria bene-benetan —eta gaurko askorentzat ikasbide
eder!— laugarren estrofa asterakoan, entzule guztiei eskatu zienen
belauniko jarteko.

«Betiko bizi dedin Jaunari eskatzeko,
Jarri gaitzen danok laster belauniko.
Eta biotzetikan eskatu ezkerro,
Arbola biziko da orain eta gero».

Onelaxe da Iparragirre'ren lirika kanta, xalo bezin laua. Ez zuen
nai egazkada ausartegirik, erriak berez atzeman eziñekorik. Zein ote
da obe olerki utsezko lainotan ari, ala ozta-ozta igarten dana, oroldi
biguin azpitik doan ur-ariaren gisakoa? Beuko bakoitzak bere garai-
galkia.

Zein ote gure Aberri-Ereserki?

Ba-da eztabaidarik, gai ontaz, aurten ain zuzen ere. «Gernika'ko
Arbola» ala Arana'ren «Gora ta Gora Euzkadi», gure ereserki aundi?
Galdera au egin dezakegu DEIA-n eta azken illabeteotan begiraturuz;
baiña gaiotan aitua diran gizaon zentzunekoentzat ez dago dudarik
bion artean, biok beteten bait dute ongi ere ongi bakoitzak bere eina:
batek ez beio besteari kendu dagokion lekua.

Ospe aundia zuen, lengo mendean, Madrid'eko San Luis kafetxeak;
an biltzen zan uriburuko jenderik autatuena; baita —nola ez!— eus-
kaldunak ere. Akeita artu bitartean era askotariko alkar-izketa, ere-
saldi ta poesi-esateak ere egin oi ziran. Gau baten, aurretik itzeman
zukanetz, ara zuzendu zan Iparragirre, kitarra besapean, euskal txapel
zapala buruan, bizar kizkurtua musuan eta begiak berri-min. 1853'gar-
ren urtea zan. Sarri abestu zuen kafetxe ortan; baiña oraingoz bestee-
tan ez lango zerbaitek dardar zegian airean: gau artan kantu berezi
bat kantatzera zijoan Iparragirre. Eta or, Altuna lagun, zortziko berria
eirotzen, «Gernika'ko Arbola», 12 estrofa zortziko txikitan dituna.
Zugatza kantatzen du, Jainkoak sartua; eror-zori dago, baiña ez du
lurrik joko, Bizkai'ko Juntiarri esker; etsaiak, bai, arbola botatzia
dute asmo, baiña Jainkoak guri laguntzen ba'digu, ez dute botako.
Orduko euskaldunen sentipen eta biotz-ikaren bilduma tinkoa zan
noski, gerora ere millaka ta millaka eztairik otsegiña.

«Euzko Abendaren Ereserkia», dakigunez, Arana-Goiri'tar Sa-
bin'ek, 1895'an, Larrinaga'n espetxean egoalarik, gertatu zuen lenda-
bizi, eta Deun Ander eguna ospatzeko Txatxarramendi'n bildu ziran
45 bat abertzaleri, karta au bialdu zien, esanez: «Gurutz bi dira Biz-
kaya'renak: Jaun-Goikua'rena ta Deun-Ander'ena. Onek esan gura dau

bitan gure burubak gurutzaldu biar doguzala, gure errija zorijondo-
teko: JAUN-GOIKUA'gaitik eta LAGI-ZARRA'gaitik. Gure odolak
biztu begiz nozedonoz Areitz Donia ta bere ganian daguan Gurutz
Zuri!» 1902'an, giltzape egoala, aurreko gogaiak ausnartuz, Ereser-
kia idatzi eban.

Aspaldi bateko Ezpata-Dantza'ren soiñuarekin abesteko egiña da,
geroago, Arana il ondoren, Zabala'tar Kelda'k jarri zion eresia. 1905'an
Euzko-Alderdi Jeltzaleak beretzat artu zuen, eta geroztik batzoki ta
euskal-jai abertzaleetan, berau abestu izan zan. 1936'an, Euzko Gober-
nuak, ezeren duda barik, berau artu zuen Aberri Ereserkitzat; eta
orduko euzko gudari bipillak, guda oiñera zijoaztela «Euzko Gudariak
gara» abesten zuten bezelaxe, jai aundi naiz indar-erakusteetan, Euz-
ko-Gobernua aurrean zala egin oi ziran ospakizunetan batez ere, «Gora
ta gora Euzkadi» otsegiten zan durundutsu.

Onek irakasten digunez, zur-sotil ta buruz jokatu nai izan ezkeru,
iru kantu ditugu, geure-geureak: Ibillaldi edo martxa baterako,
«Euzko Gudariak gara»; eztaibazkari ondo batean naiz mendian naiz
taberna-zulo batean aberri-miñez jotako adiskide ta lagun-talde batean,
«Gernika'ko Arbola»; eta, azkenez, Euzko Gobernuak egiten ditun
ospakizun aundietan, Batzoki bat zabaltzean, «Aberri-Egunean», eta
abar, «Euzko Abendaren Ereserkia».

Ereserki au, ortan ikasiak diran guztiak ao batez dioskuenez, eder-
-ederra dugu. Munduko Aberri-Ereserkietan bikaiñena errusuena omen,
gero alemanena ta inglesena; oien artean jarten dute gurea ere. Gure
Ereserkiak ba-dauka euki ere bere aunditasunaren gurena, bai letraz
eta bai musikaz. Musikaz oskidetsu ta gaillena da, himno ederren
gisan; letraz ondo pentsatua nunbait: Euzkadi goratzen du lenen, eta
ondoren bertatik Jainkoa, erri guztien Zaintzaille aundi. Beingoan
Gernika'ko Arbola'ren gomuta, gure asaben Batzarleku, eta Areitz
gaiñean Gurutzea, goi-buru. Izan ere, Euskalerrriak duen doairik bi-
kaiñena, Kristo'ren aurretik eta ondoren, Gurutzea, erlejioa dogu.
«Gora ta gora Euzkadi» bedi, ba, gure Aberri-Ereserki, ezertxo ere
ez kendu ez ipiñi gabe, dagoen bezelaxe.

Iparragirre ta Arana, biak olerkari. Bakoitzak bere giroan ederki
ziguten jokatu.

S. Onaindia

Industrias «ARAS»

FELIPE ARANA

BERE ARLO BEREZIA:

«ALLEN» moldetan, burni-burnian eta burni-orian
lana sailean finki egitea.

Baita «DIN» legean ere bota oi ditu
saillean torniluak.

Gaiñera neurri-neurriko torniluetan
aukera ederra billa dezakezu.

Rekalde, 35

Tel. 75 17 36

PLACENCIA DE LAS ARMAS

(GIPUZKOA)